समाचार सन्देश

वर्ष १४, अङ्क ४ आई.पी.एस्. लेख रचनाको सँगालो, असोज १४–२८, २०६४ (अक्टोबर १ – १५, २००७)

लेबनानमा बमको आतङ्क

– रेबिका मुर्रे

टायर, लेबनान (आई.पी.एस्./एन्.पी.आई.) – दक्षिणी लेबनानको ग्रामीण क्षेत्रको एक करेसाबारीमा बम बिष्फोट भएको खबरले सो क्षेत्र स्तब्ध भयो । बलमे नेमाह घाजी नामकी महिलाको गोडा ताछियो । तत्कालै उनी बेहोस भइन् । 'बम बिष्फोट भएको ठाउँ रगतपच्छे थियो,' उनकी आमाले भनिन्- शरीरको बिभिन्न भागबाट रगत बगिरहेको थियो ।

नेमाह इजरायलनिकटको सिमानाको शहर ब्लिडामा आनी आमासँग कसैलाई घच्चापच्चा नदिई आनै दुनियामा रमाएर बस्दै आएकी महिला हुन् । ४८ वर्षीया उनी बाबु मरेपछि आमाकी साथी बनेर करिब ३० वर्षअघिदेखि त्यहाँ बस्न थालेकी हुन् । आमाको हेरचाहकै लागि उनले विवाह गर्ने, घर बसाउने, छोराछोरी पाउने सपना त्यागिदिइन् । त्यागको यो फैसला उनले किशोराबस्थामै गरेकी हुन् ।

सेप्टेम्बर ११ का दिन एकाबिहानै उनी साँझको भान्साका लागि तर्कारी टिप्न करेसाबारीमा निस्किन् । जस्केलोभन्दा करिब १० मिटर टाढा गाडेर राखेको 'आत्मविनाश' प्रविधिद्वारा तयार पारिएको एम-८५ समूहको इजरायलमा निर्मित बम विष्फोट भयो ।

उनलाई तत्कालै दुई घण्टाको दुरीमा रहेको सिदोनको लाबिब मेडिकल सेन्टरतिर गाडीमा हालेर कुदाइयो । डाक्टरले उनको दाहिने गोडाको गोलीगाँठोभन्दा तलको भाग काटेर फाले, शरीरको अन्य भागभने धातुका झिक्राले अड्याएर बचाए ।

एक महिनापछि पनि नेमाह अस्पतालमै रहेकी छन् । उनको जीवन धातुको सेतो सानो ओछ्यानमा लम्पसार परेर बितेको छ । उनी दुखाइ कम गर्ने र परजैविक औषधि खाँदै निराश जीवन बाँचिरहेकी छन्, अस्पतालकी निरीक्षक शादी हानौनी जानकारी गराउँछिन् । उनको देब्रे गोडाको घाउ पाकेको छ, हरेक पाँ-पाँच घण्टामा नर्सले त्यसमा ड्रेसिङ गरिरहनुपर्छ ।

ब्लिडामा भएको बम विस्फोटनमा त्यस शहरका सुलिमान माजदी नाय माहका ६ वर्षीय भतिज अब्बास युसेफ अब्बास र अरु तीन जना बालबालिका घाइते भए । अब्बास अन्य केटाकेटीसँग खेलिरहेका बेला बम विस्फोट भएको थियो । विस्फोटनमा परेका सबै नै बाँच्न त बाँचें तर माजदी र अब्बासको पेट र हातमा गहिरो चोट लाग्यो ।

लेबनानमा यत्रतत्र बमको समस्या छ । गत हिउँदमा इजरायलसँग भएको द्वन्द्वका कारण हजारौं बम यत्रतत्र छरिएका छन् । खासगरी दक्षिणका ग्रामीण शहरहरू र मलिलो खेत तथा उपत्यकामा विस्फोटन नभएका बमहरू यत्रतत्र भेटिन्छन् । अहिलेसम्म सर्वसाधारण व्यक्ति र बम हटाउने काममा लागेका कर्मचारी समेत गरी २५५ व्यक्तिले यस्तै विस्फोटनका कारण मृत्युको बन्नुपरेको छ । लेवनानमा इजरायलले कति

अनुरोध

'समाचार सन्देश' का सामग्री पुनः प्रकाशन/प्रसारणका लागि तयार पारिएका हुन् ।

हामी सबै क्षेत्रबाट रचनात्मक सुझाव, सल्लाह र प्रतिक्रियाको अपेक्षा गर्दछौं ।

– सम्पादक

बम प्रहार गर्‍यो भन्ने आधिकारिक तथ्याङ्क पाइँदैन ।

'वास्तविक अवस्था नै यही हो, कति बम हानिए र कति विस्फोटन भएनन् त्यसको तथ्याङ्क राखिएको छैन । इजरायलले नभनेसम्म यो तथ्याङ्क थाहा पाउन पनि सकिन्न । राष्ट्रसंघस्थित भूमिगत विस्फोटन कार्य समन्वय केन्द्र (माक) का कार्यक्रम व्यवस्थापक कृष कल्र्क भन्छन् । माक लेवनानी सेनाका साथ दक्षिण एशिया क्षेत्रमा बेवारिसे बमको खोजी गर्न र हटाउन सक्रिय छ ।

बम खोज्ने र हटाउने कार्य माककै नेतृत्वमा भएको छ, जसले आजसम्ममा १ लाख ३१ हजार क्लस्टर बम भेट्टाइसकेको छ । यी बम अमेरिकी बारुद र सिसा भरिएका १९७० देखि १९८० को दशकसम्म बनेका हुन् । भेटिएका बमहरू विस्फोटन गरी ध्वस्त पारिन्छन् । इजरायली यम-८५ क्लस्टर बम खेत-बारीमा र ब्लिडाजस्ता शहरहरूमा भेटिएका छन् । साथै राष्ट्रसंघले इजरायल र लेबनानका बीच खिचिदिएको सीमारेखा ब्लुलाइनमा पनि त्यस्ता बमहरू फेला पर्दछन् ।

यी बमहरू अमेरिका, बेलायत, जर्मनी र यस्तै अन्य मुलुकले भण्डारण गर्ने गरेका छन् । एम-८५ क्लस्टर बमको आकार सानो टीनको डब्बाजस्तो हुन्छ, माथिल्लो भागमा सेतो रिबन हुन्छ जसले नजिकैको सियो अड्याएको हुन्छ जबकि पुरानो शैलीका बममा एउटा मात्र युज राखिएको हुन्छ । आधुनिक बममा 'सुरक्षा' यूज जडान गरिएको हुन्छ, जसको काम पहिलो युजले काम नगरेमा स्वतः सुरक्षा युज सक्रिय हुन्छ र बम पड्किन्छ ।

'युद्ध पछिको बर्तमान समयमा यत्रतत्र बम पाइनुलाई मानवीय समवेदनाका दृष्टिकोणले हेरिएको छ । यी बमहरू खोजेर पोसोभोमै फर्काइनु, यसको त्यही प्रयोग होस्,' क्लर्क भन्छन् । 'बम हटाउन इजरायलले अमेरिकामा बनेका उपकरणको प्रयोग गरेको छ । एम-७७ र एम-४२ शैलीका यी उपकरणमा बमलाई स्वतः निस्क्रिय बनाउने प्रविधि जडान गरिएको हुन्छ,' ।

यस यन्त्रका उत्पादकले समकालीन एम-८५ को असफलता एक प्रतिशतभन्दा न्यून रहेको दावी गरेको छ । बेलायतले त्यसको लगातार प्रयोग गर्दै आएको विषयलाई उनले आधार बनाएर गुणस्तर प्रमाणित गर्न खोजेका छन् । यद्यपि स्वतन्त्र अध्ययनले त्यस दावीलाई सही सावित गर्न सकेको छैन । त्यसको असफलताको प्रतिशत ५ देखि १० सम्म हुने जनाएको छ ।

क्लर्क पनि यही कुरा पुष्टि गर्दै भन्छन्, 'हामीले लेबनानमा यसैको प्रयोग गर्दै आएका छौं । यसको असफलताको रेट कम्तिमा पनि ६ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैले यस प्रविधिको असफलताको मात्रा नगन्य छ भन्नु मानिसलाई मूर्ख बनाउनु मात्र हो ।'

यस वर्षको सुरुमा निर्णय गरिएको छ कि ओस्लोमा आगामी २००८ बाट यस खालको बम निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ वा बारुद विश्वव्यापी रूपमा प्रतिबन्ध गरिने कुराको घोषणा हुनेछ । बेलायतस्थित क्लस्टर मिसन सर्वसाधारण नागरिक समाजका सयौं प्रतिनिधिको उपस्थिति रहेको सम्मेलनमा सहभागी भएको थियो । सम्मेलनमा विश्वका ८० मुलुकहरूको सहभागिता थियो । त्यसमा बम बनाउने, प्रयोग गर्ने र भण्डारण गर्नेहरू पनि थिए । ती सबैले प्रतिबन्ध लगाउने प्रस्तावप्रति समर्थन जनाउँदै हस्ताक्षर गरेका छन् ।

हातहतियार उत्पादक तथा निर्यात गर्ने मुलुकहरूमा अमेरिका, चीन र रसिया पर्दछन् । उनीहरूको भने सम्मेलनमा सहभागिता थिएन । बेलायत भने सहभागी थियो । उसले एम-८५ लाई प्रतिबन्धमा नपार्न कडा परिश्रम गर्‍यो । 'बेलायतले पछि महिनौंसम्म पनि सोही कुरा दोहोर्‍यायो र आजसम्म पनि दोहोर्‍याउँदै आएको छ,' सिएमसीका संयोजक थोमास नाशले भने- यसले उनीहरू बमजस्ता विस्फोटक वस्तु प्रतिबन्ध गर्न चाहँदैनन्, यी बस्तुले मानवविकासका भयानक शत्रु हुन् र सर्वसाधारणका लागि यो भयानक खतराको वस्तु हो भन्ने यर्थाथ स्वीकार गर्दैनन् भन्ने प्रमाणित गर्दछ ।

यस सम्बन्धमा आगामी बैठक डिसेम्बरमा भियनामा हुनेछ । त्यस्तै, ब्लिडामा सुर्ती र ओलिभ बालीका सम्बन्धमा बैठक बस् नेछ । लेबनानको सम्पूर्ण दक्षिणी क्षेत्र मृत्युको त्रास पालेर खेतीपातीमा संलग्न छ । 'ब्लिडा नै यस्तो ठाउँ हो जहाँ यस खाले बमबाट पहिलो सर्वसाधारण नागरिक घाइते भयो,' नेमाहका सम्बन्धमा नाशले भने- द्वन्द्वपछिको सन्तुलन वा व्यबस्थापन वास्तबमै चुनौतीपूर्ण छ ।

कोलम्बियामा मृत्युदण्डको भिन्न स्वरूप

– कन्सटान्जा भेइरा

बोगोटा (आई.पी.एस्. /एन्.पी.आई.) – 'तिमी नै हौ, तिमीले मेरा बाबुको हत्या गर्‍यौ,' १२ वर्षीया बालिकाले टोलाइरहेको सिपाहीलाई थप्पड हानिन् र भागिन्। सिपाही दक्षिणी कोलम्बियाको एक कृषकको अन्नको गोदाम-घरमा पसेर 'घर-मालिक कहाँ छ ?' भनेर सोध्दैथियो ।

यो घटना गत सेप्टेम्बर महिनाको अन्तिम साताको हो । बालिकाको व्यबहारले उनकी आमा त्राहिमाम भएकी थिइन् । ३५ वर्षीया मार्था लिलियाना गोन्जालेज जुरुक्क रठिन् र पछाडि दौडेर गाईको आडमा उभिन पुगिन्। सिपाहीभने उनकी छोरीलाई खेद्दै थियो ।

'म त्यस बेला निकै डराएकी थिएँ, अब मलाई मार्छन्जस्तो लाग्यो । मैले फर्केर गोदाम-घरमा जानु ठीक हो वा होइन, मैले ठम्याउन सकिनँ,' बोगोटामा गोन्जालेजले आईपीएसलाई भनिन्। बोगोटामा उनी कोलम्बियामा भैरहेको गैरकानुनी हत्या तथा दण्डहीनताका बारेमा आयोजित कार्यक्रममा बोल्दै थिइन् । कार्यक्रमको आयोजना मानवअधिकार पर्यवेक्षणको अन्तर्राष्ट्रिय नियोगद्वारा गरिएको थियो । 'तपाईंहरू निकै अशिष्ट व्यवहार गर्नुहुन्छ, तपाईंहरूलाई आफैले मान्छे मार्दा पनि कुनै संवेदना जाग्दैन। गोन्जालेजले आरएभालो नामका सैनिक अधिकारीलाई भनेकी थिइन् । आरएभालो लेटिनेन्ट कर्नेल हुन् भन्ने उनी ठान्छिन् । उनी सेप्टेम्बर १३ तारिखमा सेनाको नियन्त्रणमा परेका थिए ।

'सामान्य रूपमा सेना गाउँ पस्छन् र क्याम्पेसिनो अर्थात् कृषि मजदूरहरूको हत्या गर्छन्। उसको हातमा ग्रिनेट र बन्दुक थमाएर तस्वीर खिच्छन् र ऊ गोरिल्ला हो भनेर सावित गर्छन् । त्यसैले हामी यस्ता विषयमा बोल्नसम्म डराउँछौं,' उनले भनिन्। आरएभालोले गोन्जालेजको तस्वीर खिचें । उनले मेरा श्रीमान् सिक्टो बुजमानलाई फिर्तागरि देऊ भनेर रोइकराई गरिन् । सेनाले त्यसको टेपरेकर्ड पनि गर्‍यो । ३९ वर्षीय गोन्जालेजका तीन केटाकेटी छन् । सबैभन्दा जेठो १६ वर्षको छ ।

काकेटाको दक्षिणी प्रान्तमा उनी काजाडोर्स र लास डिओसास डेल चैरा लडाकाहरूका साथ गएको डिसेम्बर १२ देखि बसोबास गर्दै आएकी छन् । गुजमानलाई देखिएको सेप्टेम्बर १३ नै अन्तिम दिन हो । उनलाई अन्तिम पटक देख्ने व्यक्ति छिमेकी महिला हुन् । उनको घरबाट सिपाहीले गोन्जालेजका श्रीमान्लाई समातेर लगे । समात्ने बेलामा सेनाले हामीलाई यो गाउँको बाटो देखाउने एक जना पथप्रदर्शक चाहिएको छ भनेका थिए ।

पक्राउ गर्ने बेलामा उसलाई हामी तुरुन्तै छोड्दिहाल्छौं भनेका थिए तर लाने बेलामा गरेको व्यवहार कठोर थियो । हात बाँधियो र आँखा उठाएर नहेर् भुईंमा हेर् भनेर दबाब दिइयो, गोन्जालेजले भनिन् ।

चिन्ताका तीन दिनपछि गाउँले मित्रहरूले गाउँकै चारजना व्यक्तिको लास फेला पारे । पुएरतोरिकोको काकुता जिल्लामा गुजमानको शरीर फेला पर्‍यो सो शरीर प्रान्तीय राजधानी लोरेन्सियामा पुर्‍याइयो ।

'उनलाई जोन डोइ नाम दिइएको थियो । उनलाई त्यसै जिल्लाको इलकन्डोर गाउँको व्यक्ति भनी मुचुल्का खडा गरियो,' उनकी विधवाले भनिन् । उनलाई लगाइएको आरोप के थियो भने उनीसँग क्रान्तिकारी रेडियो सुन्नका लागि टिपिएका दुइटा फ्रिकोन्सी कोडहरू थिए। त्यो रेडियो कोलम्बिया क्रान्तिकारी सशस्त्र फौज (एफएआरसी) ले सञ्चालन गर्थ्यो । 'वास्तबमा उनीसँग त्यस्तो केही थिएन । यो सबै तारतम्य उनीहरूले नै मिलाएका हुन्,' गोन्जालेजले भनिन् ।

सेप्टेम्बर १७ तारिखको दिउँसो मात्र उनको शरीर परिवारलाई हस्तान्तरण गरियो । 'तीनचार वटा गोलीका प्वाल उनको शरीरमा देखिए,' उनले भनिन् ।

कोलम्बियामा धेरै क्याम्पेजिनो यसैगरी गैरकानुनी ढंगबाट हत्याको शिकार बनेका छन्। उनको शरीर परिवारलाई हस्तान्तरण गर्दा उनी सामान्य नागरिकको पहिरनमा थिए । उनको हातमा बन्दुक पनि थिएन। यसले उनी गोरिल्ला समूहमा संलग्न रहेको प्रमाणित गर्दैन । गोन्जालेजले सेनाविरुद्ध कानुनी कारबाही चलाउने चुनौती दिएका कारण पनि त्यस रूपमा लास फिर्ता गरिएको उनको विश्वास छ । गुजमानजस्ता कम्तिमा ९५५ जना क्याम्पेजिनोहरू अथवा आदिवासी व्यक्ति र समुदायका नेताहरू मारिएका छन्। ग्रामीण क्षेत्रमा सैनिक सक्रियता बढाइएको छ । २००२ मा १ लाख ५० हजार रहेका सेना आज २ लाख ३० हजार पुर्‍याइएको छ । यो कुनै सुरक्षा स्थिति सवल बनाउनका लागि बढाइएको संख्या होइन ।

२००२ को जुलाईदेखि २००७ को जुनसम्म मारिएका व्यक्तिहरूको संख्यामात्र ९ सय ५५ हो, मानव अधिकारकर्मी समुदायहरू जानकारी गराउँछन् ।

सोही समयमा २ सय ३५ जना व्यक्ति जबर्जस्ती बेपत्ता पारिएको बिभिन्न समूहको दाबी छ ।

कोअर्डिनेसन कोलम्बिया, युरापा, इस्टाडोज, इमिडोज (सिसिइयु) नामक कोलम्बियाभित्र छरिएर रहेका १ सय ६६ गैरसरकारी संस्थाको सञ्जालले तयार पारेको अभिलेखमा बेपत्ताको सो विवरण खुलासा गरिएको छ । सो संस्थाले अक्टोबर ४ देखि १० तारिखसम्म युरोप तथा अमेरिकाबाट अन्तर्राष्ट्रिय अनुगमन कर्तालाई कोलम्बिया आमन्त्रण गरी अनुगमन गराएको थियो ।

कोलम्बियाको दशकौं लामो सशस्त्र द्वन्द्वलाई तस्कर समूहले पनि सघाएका छन् । एफएआरसी र साना राष्ट्रिय मुक्तिसेना (इएलएन) समूह अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनको खिलाफमा छन् । यस्ता व्यक्तिहरू देख्नासाथै आम व्यक्तिभन्दा भिन्न लाग्छन् ।

'गैरकानुनी मृत्यु,' शब्दाबलीको प्रयोगले मृत्युदण्डको गैरकानुनी कार्यान्वयनसँग सम्बन्ध राख्दछ, जुन कोलम्बियामा कानुनतः खारेज भइसकेको छ । तर, सशस्त्र समूहले नागरिक अथवा निशस्त्र व्यक्तिहरूलाई कुनै छानबिन नै नगरी मृत्युदण्ड दिइरहेका छन् ।

सैनिक समूहमा आबद्ध एक छोराका बाबु गुस्ताभो मनकायोका अनुसार एफएआरसीले उनलाई १० वर्षका लागि बन्धक बनाएको छ । 'गोरिल्ला मारेर ल्याउने सिपाहीलाई १५ लाख पेसो (करिब ७५० डलर) र १५ दिनको छुट्टी दिने गरिन्छ ।

२००२ को सेप्टेम्बरमा सरकारको फैसलाले विद्रोहीको नियन्त्रणमा रहेको नागरिक क्षेत्रलाई विद्रोही समूहको 'मुख्य समर्थन' को क्षेत्र भनी फैसला गरिएको छ । गोरिल्लाले निर्दोष नागरिक तथा स्थानीय समाजलाई आनो स्वार्थअनुसार चल्न वाध्य बन(एको हुन्छ । विद्रोहीका दूरसञ्चार उपकरण, हतियार र विस्फोटक पदार्थ लुकाउने र चाहिएको बेलामा आपूर्ति गर्ने गर्दछन् ।

यस तर्कका आधारमा 'नागरिक समाज र गोरिल्लाबीचको सम्बन्ध संवेदनशील स्वरूपको हुने गर्दछ भन्ने प्रमाणित हुन्छ,' मानवअधिकार तथा मानवीय कानुनका लागि सिसिइयु निरीक्षण संस्थाका प्रमुख डेभिड मार्टिनेज आईपीएसलाई बताउँछन् । फैसला सुनाइएपछि जथाभावी गिरतारी र गैरकानुनी हत्याको परिमाण ह्वात्तै बढेको छ । उनी सेनाले विद्रोहीको नियन्त्रणमा रहेको क्षेत्रमा किन दुर्व्यवहार गर्दछन् भन्ने कुराको जवाफ मुलुकका विभिन्न क्षेत्रहरूको अनुभवका आधारमा दिन्छन् । (एफएआरसीले राष्ट्रिय भूमिको करिब ४० प्रतिशत क्षेत्र जसमा खासगरी ग्रामीण तथा पातलो बस्ती भएको क्षेत्र पर्दछ, मा प्रभाव जमाएको छ ।)

रक्षा मन्त्रालयले २००२ को अगष्ट महिनामा जब दक्षिणपन्थी राष्ट्रपति अलभारो युरिबले कार्यभार समाले, र २००६ को सेप्टेम्बरसम्म उनको कार्यकालमा ८ हजार १ सय ४ जना 'गोरिल्ला' मारिएको अनुमान गरिन्छ । यसैगरी 'गैरकानुनी सशस्त्र समूह' का २०७२ सदस्यहरू २००६ को जुलाई र २००७ को जुनबीच मारिएको तथ्याङ्कले देखाउँछ । उनीहरूलाई अर्धसैनिक अथवा विद्रोहीको संज्ञा दिने गरिएको छ ।

कोलम्बियामा गैरकानुनी हत्या तथा दण्डहीनताका विषयमा अन्तर्राष्ट्रिय निगरानी नियोग अधिवक्ता, पत्रकार, जनसंख्याशास्त्री तथा मानव अधिकार विषयका ज्ञाता, राजनीतिशास्त्री तथा बेलायत, फ्रान्स, जर्मनी, स्पेन र अमेरिकाबाट अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा उच्च शिक्षा हासिल गरेका १३ व्यक्ति मिलेर सञ्चालन भएको छ ।

कोलम्बियास्थित मानवअधिकार कार्यालयका लागि राष्ट्रसंघीय उच्च आयुक्तको सहयोगमा नियोगले गैरकानुनी हत्याका १ सय ३२ मुद्दाहरूको अनुसन्धान तथा निगरानी गरेको छ । यस विषयमा विज्ञहरूले उच्च स्तरका सरकारी अधिकारी, क्षेत्रीय प्रशासक तथा सामाजिक संस्थाका प्रतिनिधिसँग पनि कुरा गरेका छन् ।

नियोगले हत्याका सम्बन्धमा एउटै तरिका अपनाइएको पत्ता लगायो । पीडितहरू घर, अफिसबाट जबरजस्ती उठाएर ल्याइएका, उनीहरूका लाश टाढा कुनै शहरको नजिक गाडिएका, कठोर यातनापछि प्राण त्यागेका, भिडन्तमा विद्रोही मारिए भनी प्रचार गरिएको र गोली लाग्दाको बेला उनीहरूको अबस्था लडाका साबित गर्ने बन्दुक र अन्य सैनिक उपकरण बोकेको बिबरण उसले सङ्कलन गरेको छ ।

आपराधिक दृश्य तथा प्रमाण सुरक्षित रूपमा राखिएको छैन । जति राखिएका छन्, त्यसमा पनि पूर्णता छैन । मृत्युको प्रमाणपत्र दिन पनि जहिल्यै ढिला गरिएको छ, नियोगको प्रतिवेदनमा भनिएको छ ।

प्रायः शरीरमा यातनाका घाउ भेटिन्छन् । पीडितलाई पछि कसैले नभेटोस् वा नचिनोस् भन्ने सोचाइका साथ गाडेको देखिन्छ । तरपनि मृतकका परिवारले कठोर प्रयास गर्दै आफन्त पत्ता लगाउने गरेका छन् ।

सैनिक न्यायिक प्रणालीले सरकारलाई यस्ता घटनामाथि अनुसन्धान गर्न चुनौती दिएको छ । तर सरकार मौन छ । बिभिन्न संवैधानिक अदालतले यस्ता मुद्दा नागरिक अदालतले हेर्नुपर्छ भनी आदेश गरेतापनि सैनिक अदालतले मात्रै हेर्दैआएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय निरीक्षण नियोगले प्रायः अधिवक्ताहरू यस्ता घटनाको गहिराइसम्म पुगेर अनुसन्धान गर्न सकिरहेका छैनन् भनेको छ । अनावश्यक ढिलाइ, किटानीका साथ मुद्दामा बहस गर्न नसक्ने, अनावश्यक सिथिलता र यस्तै बिविध कमजोरी देखापर्ने गरेका छन् ।

गोञ्जालेजले आना श्रीमान्को गैरकानुनी हत्याका सम्बन्धमा न्याय पाउने विश्यास लिएकी छैनन् । अन्तर्राष्ट्रिय नियोगले भनेजस्तै सैनिकबिरुद्ध बोल्ने व्यक्ति पाउन गाह्रो छ । प्रमाण पनि जुटाउन सजिलो छैन । भयानक धम्की र व्यबधानहरूको सामना गर्दै मुद्दा लडेर जीत हात पार्न कठिन छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय नियोगको प्रतिवेदनमा यत्रतत्र दण्डहीनता कायम रहेको खुलासा गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय समुदायलाई कोलम्बियाबाट गैरकानुनी हत्या रोक्न सैनिक सहायताका लागि सिफारिस पनि गरिएको छ ।

अमेरिकामा मृत्युदण्ड दिने प्रक्रियामा विवाद

– श्राबणी रोय

वासिँगटन (आई.पी.एस्./एन्.पी.आई.) – अमेरिकामा सबैभन्दा बढी मृत्युदण्डको सजाय सुनाउने टेक्सास राज्यमा एक्कासी त्यसको कार्यान्वयन स्थगित भएको छ। स्थगनको कारणभने मृत्युदण्ड दिंदा प्रयोग गरिने मृत्यु सुई (Lethal Injection) रहेको छ। सो सुईको प्रयोग कानुनसम्मत छ-छैन भन्ने विवाद नै स्थगनको कारण हो।

गत अक्टोबरको पहिलो साता हत्याको दोषमा मृत्युदण्डका लागि पर्खाई राखिएका हेलिबेर्टो चिलाई यही विवादका कारण सो सजाय कार्यान्वयन गरिएन। अदालतले सरकारलाई कसरी मृत्युदण्ड दिइँदै छ भन्ने प्रश्नको चित्तबुझ्दो जबाफ दिन नसकेका कारण सो सजाय स्थगित हुन पुगेको हो। अदालतले ३० दिनभित्र सो प्रश्नको जबाफ दिन म्याद दिएको थियो।

अदालतले यो निर्णय सर्वोच्चको आदेशको पाँच दिनपछि गरेको हो। सर्वोच्च अदालतले धर्म-पितामाताको हत्या गरेको अभियोगमा दोषी प्रमाणित भएका टेक्सासका कार्लटोन टर्नर जुनियरको मृत्युदण्डको सजायको कार्यान्वयन नगर्न आदेश दिएको थियो। उनलाई लेथाल सुई लगाएर मृत्युदण्ड दिनुभन्दा केही घण्टाअघि मात्र सो आदेश प्राप्त भएको थियो। सोही आदेशले अलाबामामा थोमस आरहुरको सजाय पनि स्थगित हुनपुग्यो।

'टेक्सास अदालतमा देखिएको यो जागरण अविश्वसनीय लाग्छ,' टेक्सासस्थित मृत्युदण्ड उन्मूलन अभियानका अध्यक्ष रिक हाल्पेरिन भन्छन्- टेक्सास राज्य-अदालतले यसअघि सर्वोच्च अदालतको आदेशलाई मानेको वा त्यसलाई नजिरका रूपमा स्वीकार गरेको उदाहरण थिएन। सर्वोच्च अदालतका मृत्युदण्ड स्थगन सम्बन्धी दुइवटा आदेशलाई लिएर अमेरिका मृत्युदण्ड मुक्तराष्ट्र बन्ने तयारीमा रहेको विश्लेषण पनि गरिएको छ। यतिखेर अमेरिका भरिनै मृत्युदण्डको कार्यान्वयन स्थगनमा छ। केन्टकीका मृत्युदण्डसम्बन्धी दुई भिन्न मुद्दाहरू पनि मृत्युदण्ड दिने प्रक्रिया अर्थात् लेथाल सुईको विवादकै कारण रोकिएका छन्।

यी दुई मुद्दा राल्फ बेज र थोमसक्लाइड बोलिङ्ग जुनियर हत्याराका रूपमा दोषी करार भएका र केन्टकीको मृत्युदण्ड प्रतिक्षालयमा रहेका व्यक्तिसँग सम्बन्धित छन्। उनीहरूले सर्वोच्च अदालतलाई मृत्युदण्डको कारबाही रोक्न निवेदन गरेका थिए। निवेदनमा उनीहरूले लेथाल इन्जेक्सनमा प्रयोग गरिने रसायन 'निर्दयी तथा अस्वाभाविक सजाय' को प्रकृतिको छ भनी दावी गरेका थिए। सोही निवेदनका आधारमा संयुक्त राज्य अमेरिकाको संविधानको आठौं संशोधनको उल्लङ्घन भयो भन्दै वर्तमान पद्धतिअनुसार दिइने मृत्युदण्डको सजाय स्थगित हुन पुगेको हो। गत सेप्टेम्वर २५ तारिखमा सर्वोच्च अदालतले मृत्युदण्ड प्रक्रियाका सम्बन्धमा सो फैसला गरेको हो। यस सम्बन्धमा थप व्याख्याका लागि अदालतको नयाँ सत्र बस्नेछ। त्यसमा थप छलफल हुनेछ। सो सत्र गएको अक्टोबर १ तारिखबाट सुरु भैसकेको छ। छलफलको निष्कर्ष आगामी २००८ को जुन महिनामा मात्र बाहिर आउने छ।

सर्वोच्च अदालतको निर्णयको अनुसरण हुनुअघि सो राज्यबाट मृत्युदण्डको सजाय पाउने अन्तिम व्यक्ति मिखायल रिचार्ड भएका छन्। टेक्सासमा सर्वोच्च अदालतले

मृत्युदण्डलाई १९७६ मा पुन: प्रवेश गराएपछि ४ सय ५ व्यक्तिलाई सो सजाय दिइसकिएको छ । कानुन व्यवसायीहरूले उसको अनुरोध समयमा प्रस्तुत गर्न नसकेका कारण अदालतको निर्णय आउनुभन्दा अघिल्लो रात नै रिचार्डले लेथाल सुई स्वीकार गर्नुपर्‍यो ।

सर्वोच्च अदालतको निर्णय अनुसरण गर्दै अन्य १० राज्यमा पनि मृत्युदण्ड स्थगित हुन पुगेको छ । अमेरिकी संघीय सरकारका ३८ राज्यमा अहिले पनि विधानत: मृत्युदण्ड कायम छ । उनीहरूले लेथाल सुईको माध्यमद्वारा मृत्युदण्ड कार्यान्वयन गर्दै आएका छन् । लेथाल सुईमा तीन रसायनको मिश्रण हुने गर्दछ । बेहोस पार्ने रसायन एनेस्थेटिक, पेनकुरोनियम ब्रोमाइड जसले मांसपेशीलाई शिथिल बनाउँछ र पोटासियम क्लोराइड जसले मुटुको चाल बन्द गरिदिन्छ रहेका छन् । नेब्रास्का मात्र यस्तो राज्य हो जहाँ आजपनि विद्युतीय कुर्सीमा राखेर मृत्युदण्ड दिने गरिन्छ ।

सर्वोच्च अदालतले सय वर्षभन्दा लामो समयदेखि दिँदै आएको र संविधानमा समेत व्यवस्था भएको मृत्युदण्डको सजायको विधिका सम्बन्धमा कुनै उल्लेख गरेको छैन । आजपनि अमेरिकामा ३ हजार ५ सयभन्दा बढी व्यक्ति मृत्युदण्डको प्रतीक्षामा राखिएका छन् ।

केन्टकीका दुईटा मुद्दा र अरु धेरै मृत्युदण्डका घटनाको विरोधमा बहस गर्दै आएका व्यक्तिहरू भन्छन्, यदि मृत्युदण्डमा प्रयोग हुने रसायनमा सही तरिकाले समायोजन भएको छैन भने दोषी व्यक्ति असह्य पीडामा पर्छ । यद्यपि मांसपेसी शिथिल बनाइएका कारण ऊ सो पीडा अभिव्यक्त गर्न भने सक्दैन ।

न्युयोर्कस्थित् राष्ट्रसंघीय महासभाका १९२ सदस्यहरूले अमेरिकी सर्वोच्च अदालतको निर्णयलाई वर्तमान अवस्थामा कानुनी वहसको विषय बनाएका छन् । युरोपेली संघले पनि मृत्युदण्डको सजाय अन्य सजायमा बदल्नका लागि प्रस्ताव गर्ने भएको छ । मृत्युदण्डको सजाय माफीमा बदल्न युरोपेली संघको वहुमतले पास गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

अमेरिकाले सो प्रस्तावमा कडाइका साथ विरोध गर्ने संभावना छ । तर अमेरिकी सर्वोच्च अदालतले लेथाल सुईको वैधतालाई लिएर अनौपचारिक रूपमा मृत्युदण्डलाई स्थगित गरिसकेको छ । यस सम्बन्धमा राष्ट्रसंघीय महासभामा मतदान हुनेछ ।

विश्वमा सबैभन्दा बढी मृत्युदण्डको सजाय दिने चीन, इरान, इराक र पाकिस्तानले भने मृत्युदण्डको विपक्षमा मतदान गर्ने सम्भावना छ । यी मुलुकहरू मृत्युदण्डलाई माफी दिनुहुन्न भन्ने पक्षमा रहेका छन् ।

अमेरिकाका मृत्युदण्डको सजायका विपक्षमा उभिएका कार्यकर्ताहरू सर्वोच्च अदालतको निर्णयलाई सतर्कतापूर्वक हेरिरहेका छन् । लेथाल सुईको प्रयोग गर्दै मृत्युदण्ड दिनु गैरसंवैधानिक भएको उनीहरूको दावी छ तर उनीहरूलाई मृत्युदण्डको सजायको वर्तमान स्थगन अल्पकालीन हुने त होइन भन्ने त्रास पनि छ ।

'अमेरिकी सर्वोच्च अदालतले मृत्युदण्ड दिनु नै असंवैधानिक हो भनेर व्याख्या गरेको छैन । सर्वोच्च अदालतको चासो केवल लेथाल सुईमा मात्र रहेको छ,' हालपेरिनले आईपीएसलाई भने ।

'उनीहरूले विधिमात्र परिवर्तन गरेर मृत्युदण्ड कायम राख्ने सम्भावना पनि छ किनभने अमेरिकी सर्वोच्च अदालत मृत्युदण्डको सजायको पक्षमै रहेको छ । ऊ आशिंक रूपमा मात्र माफीको पक्षमा छ, जसले मृत्युदण्डलाई ढिला गरी कार्यान्वयन गर्ने विचारमात्र प्रकट गर्दछ,' उनले भने ।

टेक्सासमा मृत्युदण्डको सजायको दर उच्च रहेको उनी स्वीकार्छन् । यसैवर्ष मात्र २६ व्यक्तिलाई मृत्युदण्डको सजाय दिइएको छ । सर्वोच्च अदालतको निर्णयका कारण अस्थायी रूपमा सो सजाय रोकिएको हो । चीनको मृत्युदण्डको कार्यान्वयन उनको आनै राज्यको फैसलामा निर्भर गर्दछ, त्यसलाई नै स्वीकार गरिने छ ।

'टेक्सास युद्ध मैदानमा जस्तै निर्दयतापूर्वक मृत्युदण्डको सजाय दिने राज्यमा पर्दछ,' हालपेरिनले भने- स्वतन्त्र संसारमा यो राज्य नै कानुनी हत्याका लागि बदनाम छ ।

लेथाल सुईको सम्बन्धमा गरिएको पछिल्लो अनुसन्धान र आगामी राष्ट्रसंघीय महासभाले पास गर्ने मृत्युदण्ड विरुद्धको निर्णयले अमेरिकालाई पनि दबाब भने दिनेछ ।

'यो हिम-पिण्ड प्रभावको विषय हो,' फोदाम कानुन विश्वविद्यालयका प्राध्यापक डिगोराह आईपीएसलाई बताउँछन् । मृत्युदण्डका सजायका विरुद्धमा तत्कालै बढी उत्साहजनक परिणाम आउनसक्ने सम्भावना उनी देख्दैनन् । तर, संयुक्त राज्य अमेरिकाले पनि मृत्युदण्ड सजाय खारेजीका दिशामा थोरै प्रगति गरेको भने स्वीकार्छन् ।

पानीको अभावका कारण शैक्षिक क्षेत्र प्रभावित

– कालिङ्गा सेनेविरत्ने

बैंगलोर (आई.पी.एस्./एन्.पी.आई.) – भारतको गरिब समुदायमा सामाजिक नियन्त्रणले महिला शिक्षामा अवरोध खडा गर्नसक्ने सम्भावना रहेकै बेला दक्षिणी भारतीय सहरको सुकुम्बासी टोलमा बसोबास गर्ने समुदायको हकमा खानेपानीमा पहुँचको अभाव यसमा जिम्मेवार रहेको संकेत मिल्छ ।

'पानी भर्न महिलाहरू २ देखि ३ माइलसम्मको यात्रा गर्थे । यो काम महिला र किशोरीले गर्थे । कपडा धुन हामी निश्चित दिन राति एक बजे सडकमा जानुपर्थ्यो र सुत्नै पाइन्नथ्यो । हामी हाम्रा सन्तानलाई स्कुल पठाउन सक्दैनथ्यौं किनभने उनीहरूलाई पनि पानी भर्न सँगै लानुपर्थ्यो' ठूलो मुस्लिम चिहान नजिकैको सुकुम्बासी बस्ती एमआर एस पाल्यामा बसोबास गर्ने दुई सन्तानकी आमा ४० वर्षीया मुनिअम्माले भनिन् ।

'ती दिनमा यो समुदायमा शान्ति थिएन । एक भाँडो पानी भर्न उनीहरूले रातभर लाम बस्नुपर्थ्यो । पानी भर्न जाने केही युवती सताइन्थे पनि' एसोसिएसन फर भोलुन्टर एक्सन एण्ड सर्भिस (आवास) नामक गैरसरकारी संस्थामा समुदाय संयोजक एवं संगठकको रूपमा बैंगलोरको सुकुम्बासी बस्तीमा ३४ वर्ष काम गरेकी राहत बेगमले भनिन् ।

बैंगलोरलाई भारतको सूचना प्रविधिको राजधानी मानिन्छ । केही इलाकाका सुकुम्बासी बस्तीहरूले भारतका ठूलठूला प्रविधि अध्ययन संस्थानका हजारौं स्नातकलाई रोजगारी दिने तथा अमेरिकादेखि जापानसम्मको विश्व बजारमा सेवा प्रवाह गरिरहेका हाइ-टेक कम्पनीहरू--स्थानीय र विदेशी--लाई मनमोहक भवन बनाउने बाटो दिएका छन् ।

ज्यादै नजिकका दुई इलाकाले अर्कै भारतको छनक दिलाउँछन्- सुकुम्बासी बस्तीमा अन्य समुदायबाट बर्जित कथित अछुत समुदायको बसोबास छ । बैंगलोरमा करिब ३६५ सुकुम्बासी बस्ती छन्, जुन यो सहरको ६५ लाखमध्ये २० प्रतिशत जनसंख्याको आवास हो । यहाँ खानेपानी र सरसफाई सेवाको अभाव छ ।

बैंगलोर खानेपानी आपूर्ति तथा ढल बोर्ड (बिडब्लुएसएसबी) की सामाजिक विकास विशेषज्ञ सल्मा साधिकाको अनुभवमा 'दुईबीचको विरोधाभाषले सहरिया गरिबले सामना गर्नुपरेका असंख्य कठिनाइमा सहयोग र परिस्थितिलाई सम्बोधन गर्न तत्काल नयाँ पहलको खाँचो औंल्याएको छ ।'

सुकुम्बासीसँग जमिनको लालपुर्जा नहुँदा बैंगलोर खानेपानी आपूर्ति तथा ढल बोर्डजस्ता सार्वजनिक सेवा निकायले अनौपचारिक बसोबास क्षेत्रमा खानेपानी र सरसफाइ सेवा दिन सकेनन् । आवासजस्ता समुदायमा आधारित निकायहरूले वर्षौंदेखि गर्दै आएको पक्षपोषण (लविङ) ले अधिकारीहरूलाई यो कानुनी आवश्यकताको सेरोफेरोमै उपयुक्त निकास खोज्न मनाएको छ ।

सुन्दमनगरमा बसोबास गर्ने करिब ३०० परिवारको समुदाय, जसका अधिकांश सदस्य आकस्मिक मजदुर र सेवा उद्योगमा

संलग्न छन्, का लागि आवासले साझा जमिन किनिदिने र त्यसको लालपुर्जा दिलाइदिने काम गरेको छ। प्रत्येक परिवारले घर बनाउन २० हजार रूपैयाँसम्म बैंकबाट ऋण लिन सकून् भनेर आवासले जमानतको व्यवस्था पनि गरिदिएको थियो ।

'हामी घर बनाउनुभन्दा अघि जनता बनाइरहेका छौं' आवासका समूह संगठक एम नागराजैयाहले व्याख्या गरे 'हामीले उनीहरूलाई नागरिक बनाउनुका साथै सशक्त र शिक्षित तुल्याउनुपर्छ ।'

आवासले पानी तथा सरसफाई (वाटसन) कमिटी गठनमार्फत महिलालाई खासगरी पानी र स्वास्थ्य व्यवस्थापनमा शिक्षित तुल्याउने कामलाई जोड दिएको छ । अधिकांश समूहका सदस्य महिला छन् ।

बेगमको भनाइमा एमआरएस पाल्याका महिलाले यो परिपाटी कायम राखेका छन्। 'धारामा पानी आएन वा चुहियो भने उनीहरूले यसलाई तत्काल सुधार्छन्' उनले भनिन् 'अधिकांश पुरुषहरू दिनभर घरैमा बसेर टिभी हेर्छन् र जो काम गर्छन् तिनीहरू पनि अधिकांश आर्जन रक्सीमा खर्च गर्छन् ।'

सुन्दमनगरलाई खानेपानीको सञ्जाल खडा गर्न बैंगलोर खानेपानी बोर्ड र सुकुम्बासी समुदायबीचको साझेदारीको पथप्रदर्शक परियोजना (पाइटल प्रोजेक्ट) ठानिएको थियो । 'आज यो असफल परियोजना बनेको छ' नागराजैयाह भन्छन् 'घरमा पानी आइरहेको छैन, उपभोक्ताले पानीको पैसा तिर्न मानिरहेका छैनन् ।'

वाटसन कमिटीमा आबद्ध महिलाहरूले आवासको सहयोगमा यो मुद्दालाई बैंगलोर खानेपानी बोर्डका अध्यक्षसम्म पुऱ्याएका छन् । उनीहरूको भनाइमा समस्या के हो भने त्यहाँ आउने पानी अर्कै टोलमा पठाइएको थियो र उनीहरूका धारामा पानी आउनका लागि चाहिने चाप पर्याप्त थिएन। उनीहरूले गहिरोमा रहेको पाइपबाट पानी निकाल्न आनो घरअगाडि खाडल खन्नुपर्थ्यो ।

'मासिक रूपमा मिटर जाँच पनि भइरहेको छैन । र हामीले बाचा अनुसारको सेवा पाउन नसकेकोले बिल तिर्न मानेनौं' खानेपानी तथा सरसफाई समितिका एकजना सदस्य तथा सामुदायिक स्वास्थ्य संयोजक जोसेफिनले भने '(तर) पानी हाम्रा लागि आवश्यक छ। त्यसैले हामीले समाधानको लागि काम गरिरहेका छौं ।'

एमआरएस पाल्याका बासिन्दाले हरेक दिन दुई घन्टा नियमित पानी पाउँछन् । 'त्यो प्रत्येक परिवारलाई चाहिनेभन्दा बढी छ' बेगम भन्छिन् 'उनीहरूले सुत्ने, नुहाउने र घरका सबै काम गर्ने समय पाएका छन् ।'

हरेक घरभित्र शौचालय रहेकोले टोल सफा छ, उनीहरूले पर्याप्त पानी पाएका छन् ।

'पहिले पहिले हामी हाम्रा सन्तानलाई विद्यालय पठाउन सक्दैनथ्यौं किनकी उनीहरू पानी भर्न जानुपर्थ्यो' मुनियाम्मा भन्छिन् 'आज बालबालिका नियमित स्कुल जान्छन् । उनीहरूले राम्रो गरिरहेका छन् ।

अरुले हामीलाई गरिब र सुकुम्बासी बस्तीका मानिस ठान्नुका साथै हाम्रा बालबालिका शिक्षित नहून्, परिवारले उनीहरूलाई टोलमा हल्लिएर हिँड्न देओस् भन्ठान्छन्' २० वर्षअघि श्रीमान गुमाएकी वनिताले भनिन् । उनका दुई सन्तानले हाइस्कुल शिक्षा पूरा गरेका छन् ।

'हामी गर्वका साथ भन्न सक्छौं कि खानेपानीको सुविधा पाएपछि हाम्रा बालबालिकाले राम्रो गरिरहेका छन् । उनीहरूमध्ये धेरैजसो अध्ययनका लागि विश्वविद्यालयपूर्वको कलेज र प्राविधिक शिक्षालय गइरहेका छन् । सबै बासिन्दा खुसी छन्' उनले भनिन् ।

'वातावरण धेरै सफा छ, सुकुम्बासी टोलमा कुनै प्रदूषण छैन । पहिले पहिले हामीलाई थुप्रै रोगले सताउँथ्यो । अहिले हामीमध्ये धेरैले कम्प्युटर र व्यवस्थापनको तालिम लिएका छौं र कयौंले डिग्री लिएका छन्। म धेरै खुसी छु' एमआरएस पाल्याका युवा नेता मुर्तिले भने। उनले होटल व्यवस्थापन डिप्लोमाको एक वर्ष पूरा गरेका रहेछन् ।

'पहिलेका राजनीतिज्ञहरू यहाँका बासिन्दाले खानेपानी सेवाको पैसा तिर्न सक्दैनन् भन्ठान्थे, त्यसैले धाराहरू सडकमा राखिदिन्थे' बेगम भन्छिन् 'हामीले समुदायमा संगठन र उत्प्रेरणामार्फत मूल्य मान्यता र नियम सिकाएर उनीहरू सेवा शुल्क मात्रै तिर्दैनन् मर्मतसुधार गरी खानेपानी वितरण प्रणालीलाई चुस्त राख्न पनि सहयोग गर्छन भन्ने देखायौं ।'

माण्डालेमा बुद्धको शान्ति कायमै

– मोइ यु मे र मारवान माकन-मार्कर

माण्डाले (**आई.पी.एस्./एन्.पी.आई.**) – बर्माको सैनिक शासकले रंगुनमा निःशस्त्र बौद्ध भिक्षु र गैरसैनिक प्रदर्शनकारीमाथिको आक्रमण बढाउँदा यो प्राचीन सहरका बासिन्दा आफूमाथि पनि त्यस्तै व्यवहार हुन्छ कि भनी सशङ्कित भए ।

धरपकडको पहिलो दिन २६ सेप्टेम्बरमा भिक्षुहरूलाई हतियारले सुसज्जित सैनिक, दङ्गा प्रहरी र सरकारपक्षीय मिलिसियाहरूले निशाना बनाए । मठहरूमा राति छापा मारेर सयौंलाई पक्राउ गरियो ।

प्यागोडा र मठहरूको व्यापकताले पूरै भूदृश्य राताम्ये देखिने तथा म्यानमारको बौद्धधर्मको मुटु मान्डालेमा आईपीएसले अक्टोबरको दोस्रो साता लिएको अन्तवार्ताले यसको फरक तस्वीर सार्वजनिक गरेको छ । सरकार विरोधी ऱ्यालीको नेतृत्व गरेका गेरुवस्त्रधारी भिक्षु र सुरक्षाकर्मीबीचको शक्ति परीक्षा स्पष्ट देखिँदा सेनाले उनीहरूलाई सम्मान गर्दै मूठभेड हुन नदिन आग्रह गरिरहेको देखियो ।

'सेनाले भिक्षुहरूलाई सम्मानपूर्वक मठमै फर्कन आग्रह गरिरहेको मैले देखें' विश्वविद्यालयकी एउटी छात्राले भनिन् 'उनीहरूले मुठभेड चाहेनन् ।'

प्रदर्शनकारीलाई तितरबितर पार्न बल प्रयोग गर्दा पनि त्यो अश्रुग्याँस र रबरको गोलीमै सीमित रहेको प्रदर्शनमा सहभागी स्थानीयवासीले बताए । उनीहरूले प्रदर्शनमा सहभागी भिडमा नभई हवाई फायर मात्र गरेको देखियो ।

एकजना सैनिक कमान्डरले रंगुनभन्दा फरक यहाँका मठहरूलाई रात्रिकालीन खानतलासीबाट जोगाउने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको एकजना भिक्षुले पुष्टि गरे । 'ती कमान्डरलाई चिन्ने भिक्षुले गिरतारीको त्रासले गर्दा आफूहरू रातभर निदाउन नसकेको गुनासो गरे। कमान्डरले आनो टोलीले मठमा छापा नमार्ने आश्वासन दिए' अधबैंसे एकजना भिक्षुले भने ।

तर, प्रदर्शनमा सहभागी विश्व विद्यालयका विद्यार्थी र सर्वसाधारण, जो झन्डै २० वर्ष जुन्ता दमनको त्रासमा बाँचिरहेका थिए, लाई भने जोगाइएन । जुन्ता धरपकडको परिणामस्वरूप करिब ५० विद्यार्थी पक्राउ परे । आक्रमणपछि रंगुनमा जस्तै यस सहरमा पनि लासहरू नजिकैको नदीमा फालेको सर्वसाधारणले देखेको हल्ला चलेको थियो ।

बर्मेली सेनाको नरम नीतिले केन्द्रीय सहर माण्डाले--बेलायती उपनिवेशअघि बर्मेली राजाले यही सहरबाट शासन गर्थे--लाई छिरबिरे बनाएका मठहरूमा बसोबास गर्ने ठूलो संख्याका बौद्ध भिक्षुहरूलाई विशिष्ठ गुन लगायो । एक अनुमानअनुसार बर्माका करिब ४ लाख भिक्षुहरूको सशक्त समुदायको झण्डै १ लाख जति प्यागोडा, बौद्धधर्मका स्कुल र मठमा बसोबास गरेको भेट्न सकिन्छ ।

'माण्डालेमा बौद्ध भिक्षु र सर्वसाधारण बीच सशक्त सम्बन्ध छ' हाल थाइल्यान्डमा निर्वासित सो सहरका पूर्व वासिन्दा ज मिन भन्छन् 'त्यहाँ हरेक क्षेत्रमा बुद्धिष्टहरूको उपस्थिति छ । सेनालाई पनि यो कुरा थाहा छ ।'

यहाँ सेप्टेम्बरमा घटेको घटना माण्डालेमा सन् १९८८ मा घटेकोसँग मिल्दोजुल्दो थियो । त्यत्तिबेला हजारौं प्रजातन्त्र समर्थक कार्यकर्ता, बौद्ध भिक्षुहरू सैनिक शासनको नृसंश जवाफ सामना गर्न सडकमा उत्रेका थिए,

जसमा तीन हजार प्रदर्शनकारीको ज्यान गुमेको थियो । 'म सन् १९८८ मा माण्डालेमा थिएँ, रंगुनभन्दा फरक त्यहाँ ठूलठूला संघर्षहरू भएनन् । डेमोक्रेटिक पार्टी फर न्यु सोसाइटीका प्रवक्ता समेत रहेका ज मिनले बैंककमा आईपीएस सम्वाददाता मारवान माकन-मार्करसँग भने ।

यहाँ भएका सरकारविरोधी प्रदर्शनहरू मध्य अगष्टमा सरकारले इन्धन मूल्यमा एक्कासी ५०० प्रतिशतले वृद्धि गरेपछि सतहमा देखिएको जनअसन्तोषको हिस्सा थियो । धरपकडको पूर्वसन्ध्यामा दक्षिणपूर्वी एसियाली मुलुक बर्माका २६ वटा सहरहरूमा प्रदर्शनहरू भएका थिए । तर, जुन्ताले रंगुन र सुदूर उत्तरी प्रान्त केचिन स्टेटमा कठोर उपायको लागि छुट दिएको थियो ।

'यसले परिस्थितिप्रति लथालिंग प्रतिक्रिया दिएको खुलासा गरेको छ, रंगुनको दमन ज्यादै कठोर थियो, त्यस्तै केचिन स्टेट पनि' बर्मेली मामिलासम्बन्धी विशेषज्ञहरूको विचार मञ्च (थिंकट्यांक) मानिने थाइल्यान्डमा कार्यालय रहेको बाहु विकास संस्थानका निर्देशक ज ओले भने 'दमनको आदेश धेरैजसो स्थानीय कमान्डरमा निर्भर थियो । हरेकले दमनमा फरक साधन प्रयोग गरे ।'

'द इर्रावाडी' नामको तात्कालिक मामिलासम्बन्धी वेबसाइट तथा निर्वासित बर्मेली पत्रकारका अनुसार बल प्रयोग गर्ने आदेश जुन्ता नेता थान स्वेले दिएका थिए । तर, प्रदर्शनलाई कसरी व्यवस्थापन गर्ने भन्नेमा सेनामा --वरिष्ठ र कनिष्ट अधिकारीबीच-- असहमति देखिएजस्तो क्षण पनि आएको थियो ।

'कुको सम्भावना साँच्चै जस्तो लागेको समय पनि थियो' वेबसाइटले रंगुनस्थित सूत्रलाई उद्धृत गर्दै भनेको छ 'घातक बल प्रयोग गर्न नचाहने वरिष्ठ कमान्डर पनि थिए र जुन्ताहरूमा साँच्चिकै तनाव थियो ।'

४५ वर्षअघिको कुपछि मुलुकमा शासन गर्दै आएको बर्मेली सेनाले बर्बर व्यवहारका कारण कुख्याती कमाएको छ । गत सेप्टेम्बरको अन्त्यतिरको धरपकडमा मारिनेको संख्याको बारेमा सन्देह किन बढ्यो भन्ने चाहिँ थोरै आश्चर्यको विषय हो । सो दमनमा मारिनेको सरकारी संख्या १० हो । तर, सरकारविरोधी समूहहरूले दुई सयभन्दा बढी मानिस मारिएको अनुमान गरेका छन् ।

सेनाको दुईवटा लाइट इन्यान्ट्री डिभिजन सहरमा प्रदर्शनकारीसित लड्न रंगुनभन्दा बाहिरबाट ल्याइएको थियो, मुलुकको सैनिक मामिलाका जानकार बर्मेली वुद्धिजीवी विन मिनले आईपीएससँग भने 'ती दुवै सशक्त लडाकू दस्ता हुन् । तिनीहरूलाई यसअघि कारेन स्टेटमा पृथकतावादी विद्रोहीसँग लडन खटाइएको थियो ।'

'तर, माण्डालेमा परिचालित दुईवटा इन्यान्ट्री डिभिजन चहिँ भिडन्तमा पोख्त थिएन' उत्तरी थाइल्यान्डको चियाङ मेई युनिभर्सिटीमा पढाउने विन मिनले भने 'धेरैजसो कमान्डरले भिक्षुमाथि गोली हान्ने आदेश पाए पनि त्यसो गर्न नचाहेको मैले सुनेको छु ।'

यसप्रकारको सास फेर्ने फुर्सदले बर्माको दोस्रो ठूलो सहरमा जनताको मनस्थितिलाई अलिकति ढुक्क बनाएको छ । उनीहरूले रंगुनवासीसँग घरपडकको परिणामपछि समान भावना बाँडचुँड गरे ।

'हामीले अहिले चाहेको सुरक्षा हो । हामी सुरक्षित छैनौं' माण्डाले युनिभर्सिटी नजिकैका ३५ वर्षीय शिक्षकले भने 'मैले केही नराम्रो गरेको छैन र पनि म अब के होला भन्नेमा अनिश्चित अनुभव गर्छु ।'

NEPAL PRESS INSTITUTE
NPI
२०३७ 1984
नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट

बाट : नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट
थापाथली–७०७ प्रशुतिगृह मार्ग
पोष्ट बक्स नं. ४१२८, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. ४–२६४१५५, ४–२६६४१८
फ्याक्स नं. २६४१५४

लाई :